

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, доцента

Янченко Тамари Василівни

на дисертаційне дослідження Шпичак Інни Петрівни

«Проблеми виховання дітей у творчій спадщині

В. Ф. Шмідт (1889–1937 pp.)»,

представлене на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

У Законі України «Про освіту» (2017) передбачено, що сучасна українська школа буде працювати на засадах особистісно-орієнтованої освіти, концепція якої ґрунтуються на урахуванні прав дитини, її здібностей, потреб та інтересів, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Тому звернення до спадщини вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів, діячів освіти і культури минулого, які розробляли такі ідеї, впроваджували їх у освітню практику, є важливим. До них належить і Віра Федорівна Шмідт – відомий фахівець у галузі дошкільного виховання, педагогії, психоаналізу, психоаналітичного виховання початку ХХ ст.

У цьому контексті дисертаційне дослідження, виконане Шпичак Інною Петрівною «Проблеми виховання дітей у творчій спадщині В. Ф. Шмідт (1889–1937 pp.)», є актуальним.

Актуальність дослідження підсилюється і необхідністю повернення до наукового обігу імен несправедливо забутих педагогів, творча спадщина яких свого часу замовчувалася і водночас містить вагомі просвітницькі та виховні ідеї, що можуть збагатити теорію і практику сучасної системи освіти й виховання.

Важливо відзначити, що дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету на тему «Теоретичні та методичні засади різновекторності інноватики у вихованні: досвід, реалії, перспективи» (державний реєстраційний номер 0115U000268).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Аналіз змісту роботи засвідчив, що у результаті дослідження дисертантою:

– розкрито феномен педагогічної персоналії В. Шмідт; виокремлено передумови та чинники формування її світогляду та педагогічних поглядів (родинне виховання, освіта, близьке оточення, суспільно-політичні події);

– визначено зміст творчої спадщини (вивчення впливу харчових рефлексів на безумовні реакції; педагогічні аспекти психоаналізу, психоаналітичне виховання дітей раннього та дошкільного віку; організоване виховання в дитячому будинку; статеве виховання; дошкільна освіта та виховання; навчання і виховання дітей із відхиленнями у

психічному розвитку; колективне виховання; «правильний» підхід до виховання дітей з увагою до їхніх конституційних і психологічних особливостей; вимоги до особистості вихователя й принципи роботи вихователів тощо), а також основні напрями науково-педагогічної діяльності В. Шмідт (громадсько-просвітницький, організаційно-реформаторський (дошкільний), психоаналітичний, корекційно-виховний);

– розкрито погляди Віри Шмідт на специфіку організації виховання дітей (змістово-організаційні засади діяльності Дитячого будинку-лабораторії «Міжнародна солідарність», принципи роботи вихователів, виховання у колективі, виховання і перевиховання дітей із відхиленнями в розвитку).

3. Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертаційна робота І. П. Шпичак є комплексним науковим дослідженням, яке характеризується науковою новизною і у якому цілісно представлено психолого-педагогічні ідеї Віри Федорівни Шмідт щодо виховання дітей у контексті суспільно-історичних змін ранньорадянського періоду.

Дисертанткою на основі системного ретроспективного аналізу життя, педагогічної діяльності та творчої спадщини узагальнено погляди В. Шмідт на проблеми виховання дітей; уточнено сутність ключових понять дослідження: «творча спадщина», «виховання», «проблеми виховання», «дитина», «психоаналітична педагогіка» та «психоаналітичне виховання»; удосконалено уявлення про роль просвітницької та експериментальної педагогічної діяльності В. Шмідт у вітчизняному освітньому просторі означеного періоду.

Безперечно позитивним у роботі є те, що дисертанткою детально охарактеризовано історіографію та джерельну базу досліджуваної проблеми.

Особливої уваги заслуговує те, що в рецензованій дисертaciї провідні засади психоаналітичного виховання та ідеї психоаналізу охарактеризовано у міжнародному вимірі, визначено їхню специфіку як у Радянському Союзі, так і в західних країнах. Такий підхід відповідає сучасним вимогам до здійснення історико-педагогічних досліджень.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертaciї.

Вагомим здобутком І. П. Шпичак вважаємо те, що для реалізації мети нею опрацьовано значну кількість джерел (360 найменувань, із них 24 – іноземними мовами і 11 – архівних джерел). Використані джерела свідчать про міцну джерельну базу та значну науково-пошукову роботу, здійснену авторкою, що сприяло проведенню об'єктивного аналізу означеної проблеми і формулюванню власного бачення досліджуваної проблеми.

Зауважимо, що дисертаційна робота характеризується змістовністю та обґрунтованістю викладених позицій, культурою наукового мислення, умінням за допомогою застосування комплексу загальнонаукових, загальних і специфічних методів історико-педагогічного дослідження синтезувати нові наукові знання, порушувати і розв'язувати наукові проблеми, аргументовано й

переконливо викладати матеріал.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження І. П. Шпичак є достатньо обґрунтованими та достовірними.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота І. П. Шпичак містить нові, раніше не захищенні наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, пов'язане з висвітленням творчої спадщини видатних українських педагогів.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Рівненського державного гуманітарного університету (довідка про впровадження № 107 від 14.06.2017 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 584/1 від 02.06.2017 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка про впровадження № 341 від 16.06.2017 р.), Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 01-16/723 від 08.06.2017 р.), Комунального закладу «Навчально-реабілітаційний центр» Рівненської обласної ради (довідка про впровадження № 45/1 від 29.05.2017 р.).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Не викликає сумніву практичне значення пропонованого дослідження, позаяк фактологічний матеріал і джерельна база, висновки й основні положення дисертації доповнюють вітчизняне історико-педагогічне знання, сприяють освоєнню змісту виховної концепції В. Шмідт. Систематизовані й узагальнені положення дослідження можуть слугувати основою для розширення, доповнення та оновлення змісту навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Історія психології», «Теорія та методика виховання», а також стати в нагоді під час написання кваліфікаційних робіт і у процесі підвищення кваліфікації вчителів, психологів, соціальних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дослідження має чітку, логічно організовану структуру. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків до роботи, списку використаних джерел, додатків. Дослідження системно організоване: чітко визначено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно випливають зі змісту основного тексту дисертації.

Завдання, окреслені в роботі, реалізовані у процесі дослідження.

Згідно з *першим завданням* стосовно обґрунтування джерельної бази, визначення категорійно-поняттєвого апарату дослідження та розгляду історіографії проблеми, у дисертації охарактеризовано шість груп джерел (праці В. Шмідт; документи державних архівів; праці педагогів, психологів, педологів, прихильників психоаналізу; періодичні педагогічні видання означеного періоду; джерела інтерпретаційного характеру; довідкова

література); розкрито тогочасне тлумачення «психоаналітичного виховання» як поєднання виховної діяльності, спрямованої на виявлення природи глибинних підсвідомих мотивів поведінки дитини, для вирішення завдання опанування дитиною своїх потягів за допомогою засобів розумної регуляції з врахуванням особливостей її природного фізичного та психічного розвитку та комплексно проаналізовано історіографію дослідження за хронологічним і проблемним підходами.

У результаті виконання другого завдання, пов'язаного з визначенням передумов і чинників формування світогляду та педагогічних поглядів В. Шмідт, у дисертації на основі опрацювання значної кількості історико-педагогічних джерел виокремлено такі чинники: родинне виховання, освіта, вплив оточення та суспільно-політичні події кінця XIX – першої чверті ХХ ст.

У процесі реалізації третього завдання щодо визначення змісту творчої спадщини й основних напрямів просвітницької і науково-педагогічної діяльності В. Шмідт доведено, що основний зміст творчої спадщини В. Шмідт був досить різновекторним і охоплював: вивчення впливу харчових рефлексів на безумовні реакції; педагогічні аспекти психоаналізу, психоаналітичне виховання дітей раннього та дошкільного віку; організоване виховання в дитячому будинку; статеве виховання; дошкільну освіту та виховання; навчання і виховання дітей із відхиленнями у психічному розвитку; колективне виховання; «правильний» підхід до виховання дітей з увагою до їхніх конституційних і психологічних особливостей; вимоги до особистості вихователя, принципи роботи вихователів. Серед основних напрямів педагогічної діяльності В. Шмідт дисертантка на основі здійсненого аналізу джерел виділяє громадсько-просвітницький; організаційно-реформаторський (дошкільний); психоаналітичний; корекційно-виховний.

Згідно з четвертим завданням, у дослідженні розкрито наукові погляди Віри Федорівни Шмідт на специфіку організації виховання дітей, зокрема досліджено внесок В. Шмідт у науково-педагогічну діяльність експериментального виховного закладу – Дитячого будинку-лабораторії та виокремлено обґрунтовані В. Шмідт принципи роботи вихователів. Наголосимо, що у рецензованій дисертації доведено, що творча спадщина В. Шмідт представляє цінний для педагогів та психологів матеріал щодо розробки сучасних підходів до виховання дітей з увагою до їхніх конституційних і психологічних особливостей на засадах дитиноцентризму, з урахуванням ідей вільного виховання, запитів і потреб дитини. Водночас ідеї та діяльність педагога в дисертації аналізуються у контексті суспільно-політичних реалій досліджуваного періоду, показано їх зв'язок із запитами ранньорадянського суспільства.

Додатки до роботи є її органічною частиною, вони інформативні і слугують важливим науково-методичним підґрунтам для заглиблення у досліджувану проблему.

Дисертаційна робота І. П. Шпичак за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дисертаційним дослідженням.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. Предмет дослідження (с. 21) дещо вужчий, ніж тема дисертації і ті питання, що досліджуються в ній, оскільки він обмежується ідеями В. Шмідт щодо виховання дітей раннього і дошкільного віку. А у роботі розглядаються, зокрема, й питання виховання дітей з відхиленнями в розвитку («дефективних»), до яких відносилися, наприклад, важковиховані та розумово відсталі діти, які могли бути й старші за віком (с. 104–107).
2. Верхня межа дослідження заявлена у дисертації, – 1937 рік (с. 22). Водночас у роботі почасти розглядаються питання про поширення психоаналізу й у більш пізній період (друга половина ХХ ст.) (с. 155–156). Тому верхня межа дослідження, на наш погляд, потребує уточнення.
3. Підрозділ 2.2 має назву «Основні напрями просвітницької діяльності В. Шмідт» (с. 93), а у його змісті йдеться і про реформаторську, і про психоаналітичну, і про корекційно-виховну діяльність педагога. Зміст підрозділу охоплює набагато ширші аспекти діяльності В. Шмідт, ніж заявлено у його назві. Тому більш точною його назвою, на нашу думку, могла б бути така: «Основні напрями педагогічної діяльності В. Шмідт».
4. «Рисунок 2.2. Основні напрями діяльності В. Шмідт» узагальнює означене питання, тому логічно було б помістити його не на початку підрозділу 2.2 (с. 93), а у висновках до нього.
5. Аналізуючи категорійно-поняттєвий апарат дослідження, дисертантка звертає увагу на такі поняття, як «творчість», «педагогічне краєзнавство», які не пов’язані безпосередньо з темою дослідження (с. 37–39). Зокрема, розгляд поняття «педагогічне краєзнавство» є, на нашу думку, недоцільним, оскільки діяльність В. Шмідт відбувалася переважно за межами України.

Утім, висловлені зауваження та побажання аж ніяк не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи і є швидше приводом для наукової дискусії та наукової рефлексії.

9. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основний зміст роботи викладено у 18 одноосібних наукових публікаціях (2 статті у фахових виданнях (Index Copernicus), що внесено до міжнародних наукометричних баз, із яких 1 стаття в електронному фаховому виданні), серед них: 7 відображають основні положення дисертації, 6 мають апробаційний характер, 5 додатково представляють результати дослідження.

На основі аналізу змісту цих публікацій можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в

результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

10. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

11. Висновок.

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження І. П. Шпичак «Проблеми виховання дітей у творчій спадщині В. Ф. Шмідт (1889–1937 pp.)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567) та іншим інструктивним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Шпичак Інна Петрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
доцент, професор кафедри
соціальної роботи Національного
університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Т. В. Янченко

Підпис Т. В. Янченко ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Л. Ф. Лук'яненко